

ВІЗУАЛІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ПРИ ОВОЛОДІННІ СИСТЕМОЮ ВИДО-ЧАСОВИХ ФОРМ ДІЄСЛІВ У АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Постановка проблеми. У навчальній програмі з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів зазначено, що «основною метою вивчення іноземних мов є оволодіння учнями уміннями і навичками спілкуватися в усній і писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях» [10, с. 3]. Перед учителем англійської мови стоять відповідальні завдання, оскільки в умовах розширення міжнародних зв'язків підвищуються вимоги до рівня практичного володіння англійською мовою та навичками спонтанного монологічного мовлення, зокрема, що проявляється у здатності учнів правильно й послідовно викладати свої думки [10, с. 4].

Чи не найскладнішою для засвоєння в граматиці англійської мови є така частина мови, як дієслово. Дієслово — це частина мови, яка позначає дію або стан предмета (суб'єкта). В англійській мові дієслово не має собі рівних за кількістю форм, граматичних категорій, за детальністю позначення різних відтінків граматичного значення. Особливі труднощі для україномовного учня, безумовно, становлять ті граматичні форми, що не мають українських відповідників [1, с. 6].

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблема подолання труднощів вивчення англійської мови школярами особливо гостро постає на сучасному етапі розвитку освіти в Україні, коли в школах запроваджується вивчення другої іноземної мови, а в гімназіях і ліцеях — можливе вивчення трьох іноземних мов. Шляхи підвищення ефективності навчання розглядалися у працях І. Мороз, А.Грищенко, А. Синельникова, С. Дяченко, Н. Сергіюк, Ж. Глущенко та ін. Проте дослідження учених мають теоретичний характер.

Формулювання цілей статті. Метою статті є структуризація видо-часових форм англійських дієслів, розробка візуальних моделей на основі динаміки розвитку дій у часі і просторі, поєднання основних етапів розвитку будь-якої дії з відповідними формами англійського дієслова.

Виклад основного матеріалу. Основною формою організації навчальної діяльності практично у всіх країнах світу є класно-урочна система. Зростання обсягу загальноосвітніх знань, що підлягають обов'язковому засвоєнню, та зміна вимог суспільства до освіти спонукають до вдосконалення цієї форми [4, с. 166]. Пасивність учнів на уроці, відсутність інтересу до навчання, перевантаження дітей є причинами, що потребують внесення змін до існуючих методів проведення уроків.

Готуючи урок, кожен учитель обирає ті методи, що, на його думку, найбільш ефективно допоможуть вирішити навчальні завдання. При цьому не можна абсолютизувати окремих методів, тому що кожен з них діалектичний за своєю суттю: більш ефективно вирішує одні задачі і менш ефективно — інші, сприяє досягненню одних цілей і перешкоджає досягненню інших [3, с. 6]. Це стосується повною мірою словесних, наочних, практичних та інших методів навчання:

- **словесні методи** дозволяють за короткий проміжок часу передати велику за об'ємом інформацію, сприяють розвитку абстрактного мислення учнів. Ці методи недостатні для формування умінь та навичок учнів;

- **наочні методи** підвищують ефективність навчання, підсилюють інтерес до вивчення матеріалу, збільшують активність учнів на уроці. Але можуть стримувати розвиток абстрактного мислення, уяви;

– **практичні методи** відіграють важливу роль у формуванні й удосконаленні практичних умінь і навичок, у зміцненні зв'язку теорії з практикою, хоча і не забезпечують систематичного і глибокого засвоєння теоретичних знань [3, с. 7].

Отже, найефективнішими є різноманітні поєднання методів, підібраних з урахуванням завдань уроку, особливостей класу, ситуації, умов [5, с. 4]. Але якими б не були цілі уроку, чи умови й особливості класу, на уроці англійської мови питання граматики постає кожного разу, коли необхідно висловитись усно або письмово. Кожне висловлювання складається з речень, які в англійській мові неможливі без наявності в них дієслова. Дієслово в англійській мові — і за своєю питомою вагою, і за кількістю та способами утворення граматичних форм — безумовно, центральна частина мови. Дієслівна багатомірність семантики проектується на граматичні категорії і синтаксичні властивості дієслова. Дієслівна одиниця має феноменальну здатність до симбіозу значень, а властива їй сема реалізується від тексту до тексту кожного разу з іншим відтінком основного значення. Розрізняють дієслова дії, дієслова фізичного стану предмету, дієслова душевного стану, а також дієслова руху, характеристика яких і викликає дискусію серед лінгвістів.

Розглянувши більш детально дієслова дії і дієслова руху, І. Овчиннікова встановила [11, с. 86], що обидва угруповання репрезентують у мові уявлення про динамічні процеси, виконувані свідомим активним суб'єктом. В українському мовознавстві загалом можна простежити тенденцію до розмежування дієслів дії і дієслів руху. Переважно підставою для їхнього розрізнення вважають об'єктну спрямованість. А також дієслова руху, на відміну від дієслів дії, визначають у реченні облігаторні просторові поширювачі, зокрема ті, які вказують на напрямок, вихідні і кінцеві пункти руху суб'єкта. Через це дослідники і репрезентують дієслова дії та дієслова руху як елементи різних семантичних груп чи класів і розглядають їх у межах відмінних типологічних контекстів.

Проте, розглянувши деякі мовні і позамовні факти можна припустити, що така тенденція не є об'єктивною. З філософського погляду тлумачення цих двох категорій синонімічне.

У психологічній науці, одним з об'єктів вивчення якої є активний суб'єкт, рух і дію репрезентують як взаємопов'язані і взаємодоповнюючі поняття [11, с. 88]. Рух активного суб'єкта, згідно з психологічним підходом, є способом реалізації дії, спрямованої на досягнення мети, тому **характер дії визначає характер руху**.

Якщо брати до уваги комплекс усвідомлених дій, тобто діяльність, то в такому випадку рух, дія і діяльність можуть бути витлумачені як три вияви однієї операційної процесуальної сутності. Мета, на досягнення якої спрямовується діяльність, здебільшого віддалена. Кожен завершений елемент діяльності, спрямований на досягнення певної проміжної мети й підпорядкований загальному мотиву діяльності, у психології названий дією. Дія — це моторна функція живого організму. Будь-яка конкретна діяльність є поєднанням певної системи дій. Кожна дія складається із системи рухів, тобто операцій, підпорядкованих завданню, виконуваному в тих чи інших конкретних умовах. Найпоширенішими є предметні дії, які спрямовані на зміну стану чи властивостей предмета, і всі вони реалізовані в русі. Отже, логічні засади розгляду категорій «рух» і «дія» з позицій філософської і психологічної наук доводять, що вони фактично репрезентують поняття одного семантичного рівня, на якому імпліковані уявлення про активного свідомого суб'єкта, що виявляє енергію для досягнення певної мети.

Загальна семантична організація дієслова спрямована на вираження так званої **процесуальної ознаки**. Процесуальна ознака тлумачиться широко і включає в себе уявлення про змінність, рух, цілеспрямовані і нецілеспрямовані дії, відношення між об'єктами, стан суб'єкта тощо, між якими важко встановити співвідносні межі [9, с. 8].

Усвідомити семантичну сутність дієслова й принцип поєднання кількох концептів в одній дієслівній одиниці дає змогу когнітологічний підхід, спрямований на усвідомлення механізмів відображення явищ навколишньої дійсності в мові. Сенса опису дієслова

полягає в тому, щоб пояснити, яке саме уявлення про світ фіксується дієсловом [2, с. 28]. Спроба визначити до називання яких сутностей дієслово пристосоване, які структури знання стоять за ним, яка інформація вербалізована при підведенні під тіло знака дієслова, змушує звернутись до семантики дієслів.

Рух, як стверджують когнітологи, породжує особливий вид репрезентації в нашому мозку — **схеми або програми руху**. Зображення, яке відповідає уявленню про змінний у часі й просторі об'єкт, є безпосередньою когнітивною основою дієслова. Змінний суб'єкт рухається і діє одночасно. Рух спостерігається як ситуація, тобто динамічна картинка, яка позначає не лише переміщення в просторі, а й **перебіг у часі**. У квантовій механіці й фізиці спостерігають рух і його форми, проте, коли мова йде про динаміку, мають на увазі, що рух викликаний певним джерелом, енергією тощо. Рух може бути усвідомленим і неусвідомленим. Саме у випадку усвідомленості руху доцільно говорити про активного суб'єкта, який діє для того, щоб рухатися, і навпаки — рухається, щоб діяти. Усвідомлений рух і може бути витлумачений як дія, або засіб здійснення дії. Така взаємооберненість когнітивної структури дієслова, яке визначає при собі активного суб'єкта, засвідчує інтеграцію концептуальних сем «рух» і «дія», які недоцільно роз'єднувати.

Дієслово позначає рух як процесуальну ознаку навколишньої дійсності і є виразником змінних, динамічних ознак. Дієслово покликане відтворити весь світ, бо дієслово — це рух, а в світі немає нічого, крім рухомої матерії.

Отже, дієслово становить щось на зразок метонімічного позначення тих характеристик, що були одержані при спостереженні за різними видами руху й дій, які репрезентують осмислення перебігу руху й дій у часі й просторі [8, с. 32]. У цьому полягає зміст визначення дієслова як процесуальної ознаки, яка й здатна відтворювати набагато складніші й більш розгорнуті структури в нашій пам'яті, створюючи каркас майбутнього висловлення. Семантичний клас дієслів дії охоплює уявлення про рух як комплекс операцій, спрямованих на досягнення певної мети.

Процес мовлення рідною мовою відбувається без усвідомлення граматичних правил, тоді як в іноземній мові — навпаки, особливо на середньому ступені навчання. Як зазначає І. Повшедна [12, с. 46], на середньому ступені навчального процесу в учнів сьомого класу виникають труднощі зі сприйняттям граматичних форм і синтаксичної структури речення. Діти не можуть навчитися сприймати граматичні форми свідомо. Учні, які вміють спілкуватися за допомогою граматичних структур, не розуміють речень з цими структурами в письмовому тексті. Те саме можна сказати і про сприйняття дієслова. Крок у розв'язанні цієї проблеми зробила Г.Китайгородська та її колеги, які запропонували інтенсивну методику, в основі якої лежить метод активізації резервних можливостей особистості і колективу, і, відповідно, застосування цього методу можливе лише враховуючи психологічні та вікові особливості учнів [2, с. 27].

У вивченні граматики на середньому ступені навчального процесу принципово важливим є перегляд принципів організації граматичного матеріалу. Притримування поетапно-концентричного принципу навчання вимагає іншого підходу в організації і розподіленні граматичного матеріалу [2, с. 28].

Оскільки, знання правил граматики не приводить до вільного спілкування іноземною мовою, а мова служить для опису реальних дій у реальній дійсності, доцільно поєднати сприйняття реальності і опис цієї реальності в єдине ціле.

Як уже було сказано, всі дії мають ознаку процесуальності, тобто динамічний розвиток у часі є основною ознакою будь-якої дії.

Якщо розглянути дію (по-іншому — процес) «Садити дерево», то можна виділити чотири основні етапи розвитку цієї дії:

1. Я (як суб'єкт дії) буду садити дерево;
2. Я саджу дерево;
3. Я посадила дерево;

4. Я садила дерево (але взимку воно вимерзло, і знову треба садити).

Етапи розвитку дії не можна поміняти місцями, тому що це порушить логіку розвитку цієї дії, яку назвемо елементарною. Елементарна дія — це дія, яка описується одним і тим самим дієсловом на кожному етапі розвитку.

Дія «Садити дерево» складається з декількох дій: «купити саджанець», «викопати яму», «підготувати посадкову лунку», «розмістити корені дерева в лунці», «полити місце висадки саджанця», «засипати лунку». Але якщо розглядати дію «Садити дерево» як елементарну, то при описанні цього процесу будемо використовувати лише дієслово «садити».

Розглянемо етапи розвитку ще однієї елементарної дії «Прибирати кімнату»:

1. Я приберу кімнату;
2. Я прибираю кімнату;
3. Я прибрала кімнату;
4. Я прибирала кімнату (але знову треба прибирати).

Схематично етапи розвитку елементарної дії (елементарного процесу) можна зобразити за допомогою наступної схеми (рис. 1).

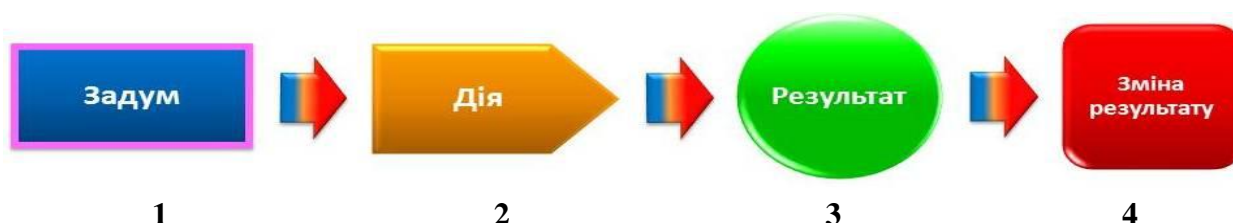

Рис. 1. Етапи розвитку елементарної дії

І. Забужанська, характеризуючи англійські та українські фразеологізми з кольорним компонентом [7, с. 9], вказала, що фразеологічні одиниці утворюються в мовленні і відображають ті явища і предмети, що безпосередньо оточують людей; люди, в свою чергу, надають їм тих чи інших характеристик, в тому числі ознак за кольором. Фразеологізми відображають реалії життя, а також лінгвоментальні особливості народу, увиразнюють і емоційно забарвлюють образність у мовленні.

Колір та форма служать розвитку образного мислення, а тому було вирішено присвоїти етапам розвитку елементарної дії характерні ознаки, що наведені у табл. 1.

Таблиця 1

Пояснення вибору кольору і форми

Етап	Фігура	Колір і форма	Опис
1	Задум	Синій прямокутник з рожевою рамкою	Рожевий колір асоціюється з «рожевими мріями», тобто дії ще тільки плануються, синім кольором позначається основне дієслово
2	Дія	Оранжева стріла	Оранжевий колір — це полум'я, що палає, дія відбувається саме в момент мовлення
3	Результат	Зелений круг	Круг зеленого кольору — це символ завершеності, а також дозвіл, як зелений колір світлофора
4	Зміна результату	Червоний прямокутник з заокругленими кутами	Зміна результату — результат, отриманий у минулому, втрачено, а в минуле повернутись неможливо, як не можна рухатись на червоне світло світлофора

Отже, створено модель, яка показує розвиток елементарної дії в часі. Нагадаємо, що модель — це засіб (у широкому сенсі — будь-який образ), що відтворює та імітує будову і

дію будь-якого іншого пристрою [6, с. 25]. Модель завжди простіша, ніж реальний об'єкт, але це не зменшує значення моделі і моделювання. З її використанням можна більш яскраво виразити структуру явища, його головні аспекти, оскільки вона є концентрованим вираженням суті предмета, або процесу, виділяючи тільки його основні риси.

В англійській мові для позначення процесу моделювання використовуються два різні слова: *modeling* і *simulate*. При цьому першому слову відповідає процес проектування, створення моделі, в той час як під симуляцією (імітацією) розуміють дослідження, випробовування, або апробацію моделі. Створивши модель розвитку елементарної дії, перевіримо її дієвість з іншими діями, причому варто це робити і в дійсності. Взявши склянку в руки, заплануємо налити в неї воду:

1. Я хочу налити склянку води.

У цей момент ще нічого не відбувається, це етап задуму.

2. Я наливаю склянку води.

Цей етап можуть спостерігати всі присутні, тому що дія відбувається саме в момент мовлення. Більше того, неможливо виконувати цю дію безкінечно, в якийсь момент склянка наповниться. Тобто, спостерігаємо настання третього етапу:

3. Я налила склянку води.

Виливши воду зі склянки, констатуємо відсутність результату, використовуючи те ж саме дієслово, оскільки це було прийнято за умову:

4. Я наливала склянку води (але знову треба наливати).

Розглянемо іншу дію «брати книжку»:

1. Я візьму книжку.

2. Я беру книжку.

3. Я взяла книжку.

4. Я брала книжку (але вже поклала на місце).

Отже, створена модель діє і жоден з етапів поміняти місцями не можна, тому що це порушить логічний розвиток дії і не відповідатиме дійсності.

В англійській мові у першому етапі, незалежно від допоміжного чи модального дієслова, основне дієслово завжди першої, початкової форми, у другому етапі — четвертої форми, у третьому — використовується третя форма дієслова, а в четвертому етапі — друга форма дієслова.

Час, як категорія Буття, що часто знаходиться поза межами спостереження й аналізу, тим не менше, завжди і всюди у Бутті наявна, як зазначає Г. Козачишина [8, с. 32]. При використанні підходу, який орієнтований на події, які відбуваються в реальному житті, динаміка системи задається за допомогою множини подій, які впорядковуються за часом виникнення. Тоді таблиця форм дієслів повинна містити як правильні дієслова, так і неправильні, а розміщуватись у наступній послідовності (табл. 2).

Таблиця 2

Форми дієслів англійської мови згідно з етапами розвитку елементарної дії

Інфінітив (I форма)	Дієприкметник I (IV форма)	Дієприкметник II (III форма)	Простий минулий час (II форма)
1 етап - задум	2 етап - дія	3 етап — результат	4 етап — зміна результату
<i>go</i> <i>take</i> <i>write</i>	<i>going</i> <i>taking</i> <i>writing</i>	<i>gone</i> <i>taken</i> <i>written</i>	<i>went</i> <i>took</i> <i>wrote</i>
<i>play</i> <i>open</i> <i>close</i>	<i>playing</i> <i>opening</i> <i>closing</i>	<i>played</i> <i>opened</i> <i>closed</i>	<i>played</i> <i>opened</i> <i>closed</i>

Застосувавши візуалізацію дій, або процесів, які відбуваються в реальному житті, можна перейти до практики усного мовлення. Для цього потрібно лише розуміти на якому етапі розвитку знаходиться дія, яку треба описати, і, використовуючи відповідну форму

дієслова, не витрачаючи час на пригадування граматичних правил і підстановчих таблиць [13, с. 59], вільно висловлюватись. Також, завдяки цій методиці учень навчиться мислити як носій мови, що сприяє осмисленому мовленню, як усному, так і писемному.

Висновки. Аналіз наукової та методичної літератури свідчить про те, що проблема підвищення рівня практичного володіння англійською мовою і навичками спонтанного монологічного мовлення вивчається в усіх можливих аспектах. Досконало досліджено як предмет вивчення, так і об'єкт навчання. Методи навчання, що виникали на кожному етапі розвитку методологічної науки і сприяли покращенню засвоєння навчального матеріалу, з часом ставали неефективними. Доведено, що поєднання методів сприяє досягненню мети навчання. Саме оволодіння мовленням є основною метою вивчення іноземних мов.

Методика візуального моделювання при оволодінні системою видо-часових форм дієслів у англійській мові, крім комунікативного підходу, базується на механізмі пізнання оточуючої реальності народами, мова яких вивчається.

Кожна з чотирьох форм англійського дієслова пов'язана з відповідним етапом розвитку елементарної дії. Заміна словесного опису структури видо-часових форм англійського дієслова формою і кольором та моделювання ситуації в реальності, допомагає уникнути наукової термінології, що полегшує засвоєння граматичних структур учнями, сприяє виробленню навичок осмисленого спонтанного мовлення на середньому ступені навчання.

Література:

1. Верба Г.В. Граматика сучасної англійської мови / Г.В. Верба, Л.Г. Верба. – К. : ТОВ «ВП Логос-М», 2007. – С. 4-6.
2. Власенко Ю. Використання інтерактивних методів при вивченні граматики англійської мови / Власенко Ю. // Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі. – Вінниця, 2011. – С. 27-28.
3. Глушенко Ж. Є. Вибір оптимальних методів навчання. Висновки та рекомендації / Глушенко Ж. С. // Англійська мова та література. – 2013. – № 12 (382). – С. 3-6.
4. Грищенко А. Індивідуальні стилі навчання / Алла Грищенко // Іноземні мови у вищому навчальному закладі: теоретичні засади та прикладні аспекти. – Вінниця, 2013 – С. 166-169.
5. Дяченко С. Л. Методи підвищення якості навчання англійської мови / Дяченко С. Л. // Англійська мова та література. – 2013. – № 2 (372). – С. 4-6.
6. Журавльов С. С. Обзор методов моделирования / Журавльов С.С. – Москва, 1997. – С. 12-36.
7. Забужанська І. Характеристика англійських та українських фразеологізмів з колірним компонентом / Забужанська І. // Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі. — Вінниця, 2012. — С. 9-10.
8. Козачишина Г. Категорія часу як засіб створення ефекту поліфонії у англійському художньому тексті / Козачишина Г. // Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі. — Вінниця, 2011. — С. 32-33.
9. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения: Роль языка в познании мира / Кубрякова Е. С. — М. : Языки славянской культуры, 2004. — 560 с.
10. Мороз І. М. Долаємо труднощі вивчення англійської мови / Мороз І. М. // Англійська мова та література. — 2013. — № 25 (395) — С. 8-12.
11. Овчиннікова І. Співвідношення концептів «фух» і «дія» в когнітивній структурі дієслова / Овчиннікова І. // Наукові записки Серія: Філологія (мовознавство). — Випуск 16 Вінниця, 2012. — С. 86-89.
12. Повshedна І. Вивчення граматики за допомогою інтенсивної методики на середньому ступені ЗОШ / Повshedна І. // Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі. — Вінниця, 2011. — С. 46-47.
13. Тарнауз О. Особливості усного методу Гарольда Пальмера / Тарнауз О. // Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі. — Вінниця, 2011. — С. 59-60.

У статті наведено деякі методи вивчення іноземних мов. Введено поняття елементарної дії, завдяки чому створено модель розвитку будь-якої дії в реальності. Досліджено відповідність етапів розвитку

елементарної дії з відповідними формами англійського дієслова. Встановлено доцільність структуризації знань граматики англійської мови для розвитку усного і писемного мовлення.

Ключові слова: метод, неправильні дієслова, граматика, елементарна дія, моделювання.

В статье приведены некоторые методы изучения иностранных языков. Введено понятие элементарного действия, благодаря чему создана модель развития любого действия в реальности. Исследовано соответствие этапов развития элементарного действия с соответствующими формами английского глагола. Установлено целесообразность структуризации знаний грамматики английского языка для развития устной и письменной речи.

Ключевые слова: метод, неправильные глаголы, грамматика, элементарное действие, моделирование.

The paper presents some methods of learning of foreign languages. Introduced the notion of an elementary action, made a model of any action in reality. Investigated the elementary stages of development of any action in reality according to the relevant forms of English verbs. Established the advisability of structuring of the English grammar for the development of speaking skills and written language.

Keywords: method, irregular verbs, grammar, elementary action, modeling, simulate.